

Expositie 'Maler, komm 'raus'.

Meerdere exposities over schilder Max van Dam

In Winterswijk, Aalten en zelfs het Poolse Wlodawa nabij Sobibor, het gelijknamige vernietigingskamp van de Duitsers, zijn de komende maanden exposities te zijn met werk van de kunstschilder Max van Dam. In het kamp zijn duizenden en nog eens duizenden joden, waaronder veel Nederlanders vermoord. Ook de in Winterswijk geboren en opgegroeide schilder werd hier van het leven beroofd door de Nazi's. Na de Tweede Wereldoorlog is slechts op bescheiden schaal aandacht aan Max van Dam en zijn werk geschonken. Deze winnaar van de Prix-de-Rome (1938) verdient echter veel meer aandacht en vooral bewondering.

Van Dam werd in 1910 geboren in de Achterhoekse gemeente Winterswijk en groeide op in een socialistisch milieu. Vader Aron van Dam werkte zich daar op tot directeur van de coöperatie 'De Dageraad', was lang gemeenteraadslid en wethouder in de gemeente Winterswijk en lid van de Provinciale staten voor de SDAP. Voor het pand van de coöperatie van zijn vader ontwierp hij een fraai glas-in-loodraam met de symbolische betekenis van 'De Dageraad'. Dit raam bevindt zich nog altijd in het pand, nu een coffeeshop. Op voorspraak van dr. Jaap Hemelrijk, vriend van zijn vader en tevens een goede tekenaar, kreeg Max van Dam de gelegenheid zich te ontwikkelen tot een begaafde kunstschilder, tekenaar, etsen en ontwerper van glas-in-loodramen. Hij volgde onder meer een opleiding tot tekenleraar in Amsterdam en studeerde aan het Hoger Instituut voor de Schone Kunsten in Antwerpen.

'Maler, komm 'raus'

De in totaal zes exposities over de schilder in Winterswijk, Aalten en Wlodawa kreeg de op het eerste gezicht opmerkelijk naam: 'Maler, komm 'raus'. Voor wie het tragische levensverhaal van Max van Dam kent, klinkt de titel van de expositie al vertrouwd in de oren. Als jood liep zijn leven in de Tweede Wereldoorlog gevaar. Hij probeerde samen met Alice de Jong-Weil en haar dochttertje het veilige Zwitserland te bereiken. Bij een controle van de Sicherheitsdienst in Frankrijk liep Max van Dam bij het omkleden tegen de lamp en werd via doorgangskamp Drancy naar het vernietigingskamp Sobibor gestuurd. Hier werd hij gedwongen schilderijen van SS'ers te maken. Na een opstand en vlucht poging zou een deel van de gevangenen uit het kamp als represaille worden vergast. De slachtoffers stonden al in een rij toen de gevreesde kampbeul Karl Frenzel Max van Dam opmerkte. Hij schreeuwde luid: 'Maler, komm 'raus'. De schilder moest eerst nog zijn portret afmaken waaraan hij werkte. Omstreeks 20 september 1943 werd hij op 33-jarige leeftijd alsnog vermoord.

De exposities zijn vooral mogelijk geworden door schenkingen van de familie Bonnewit uit New York en de familie Hemelrijk. De laatste schenking in 2017 was afkomstig van dr. Jaap Hemelrijk jr. uit Wanneperveen. Hij schonk de Vereniging Het Museum ('De Museumfabriek' en museum 'De Wereld van Wenters') bijna tweehonderd werken van Max van Dam. Zijn vader had ook al werken geschonken, aan zowel de gemeente als de vereniging. In totaal beschikt de vereniging over de grootste collectie met werk van Max van Dam: bijna vijfhonderd schilderijen, tekeningen en etsen. Tijdens de voorbereidingen van het evenement stuitte de Vereniging Het Museum op een groot aantal interessante zaken. Daaronder de inschrijving van de schilder op de opleiding in Amsterdam en Antwerpen, een briefwisseling van Max van Dam met dr. Hemelrijk sr. en een briefwisseling van Aron van Dam met de toenmalige wethouder van Amsterdam Wibaut, één van de landelijke voormannen van de SDAP. Ook kwam een stapel brieven boven water die Van Dam schreef aan Hemelrijk sr.

Twee grote reizen

In 1936 maakte Max van Dam per fiets een reis naar Italië. Hij bezocht onder meer Venetië en Florence en schilderde en tekende vrijwel voortdurend. Later maakte hij per fiets een tocht richting de Pyreneeën waarbij hij een tijd verbleef in het kunstenaarsdorp Coulioure aan de Middellandse Zee. Hier verbleven ook veel beroemde kunstenaars, waaronder Pablo Picasso. Van Dam besloot naar enige tijd terug te reizen naar Nederland om te kunnen meedingen naar de Prix-de-Rome. Hij maakte een tekening van Hagar en Ismaël. De winnende tekening zou verloren zijn gegaan. Anderen verzekeren ons echter dat deze na de oorlog nog heeft gehangen in het Stedelijk Museum. Vereniging Het Museum beschikt echter over meerdere voorstudies voor de inzending.

Max van Dam bracht veel tijd door bij Jaap Hemelrijk, die behoorde tot de oprichters van de Bergense kunstkring, waarvan bijvoorbeeld Charlie Toorop deel uitmaakte. In de woning van Hemelrijk sr. ontmoette de kunstschilder veel interessante schilders, schrijvers, politici en andere bekende personen. Hij werkte veel in een schuur die hem door de kunstvriend ter beschikking werd gesteld. Gedurende zijn gehele leven als kunstenaar was Max van Dam op zoek naar een geheel eigen stijl. In zijn werk zijn invloeden terug te vinden van Monet, Picasso, Gauguin en ook Van Gogh.

Documentaire en boekje

In het kader van de exposities is ook een fraai vormgegeven boekje verschenen met veel beeldmateriaal. Tevens is een korte documentaire gemaakt over het leven van Max van Dam. Daarin vertelt de nu 92-jarige Jaap Hemelrijk jr. over zijn herinneringen aan de schilder. Zeer bewogen kijkt hij de briefwisseling tussen zijn vader Jaap Hemelrijk sr. en Max van Dam door. Deze documentaire zal na de officiële opening van de expositie te zien zijn op de verschillende locaties. Om de exposities, het boekje en de documentaire mogelijk te maken

werd de vereniging financieel gesteund. Bij het totale project waren ook enkele ook een aantal professionals betrokken. De exposities zijn zeker een bezoek waard. De Van Dam-tentoonstellingen zijn op verschillende momenten en tijden te zien. Voor de precieze data en tijden waarop de musea en synagogen zijn geopend kan men terecht op de site van de deelnemers.

Op 1 juni zal de Gelderse gedeputeerde Cultuur mevrouw J.P.M. Meijers de gezamenlijke expositie openen. Dit zal gebeuren in een gevarieerd programma over leven en werken van Max van Dam. Meerdere personen die ook in de documentaire een rol hebben gespeeld zullen daarbij naast een honderdtal andere genodigden aanwezig zijn. Half Oktober tot 19 maart, de geboortedatum van Max van Dam, staat in Polen een groot evenement op het programma waarin aan Max van Dam, maar ook aan de vriendschapsbanden tussen de Poolse regio en de provincie Gelderland en ook aan de opstand in het Nazi vernietigingskamp aandacht wordt geschonken.